

Anna Miera-Ząbecka

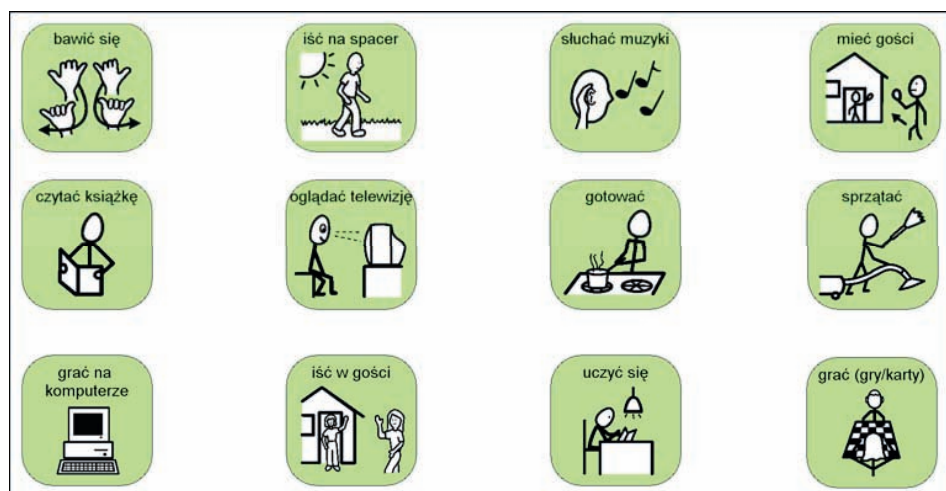
Rezultaty modyfikacji osobistej pomocy do porozumiewania się w komunikacji niemówiącego chłopca w wieku wczesnoszkolnym – studium przypadku

Mateusz jest chłopcem z mózgowym porażeniem dziecięcym w postaci obustronnego porażenia połowiczego. Doskonale rozumie mowę, ma bardzo szeroki zasób słownictwa biernego i ogromną potrzebę komunikowania się, wyrażania opinii i opowiadania o różnych rzeczach. Ze względu jednak na niewystarczającą kontrolę organów mowy, jedynym dostępnym dla niego sposobem na porozumiewanie się jest komunikacja alternatywna i wspomagająca. Chłopiec od czterech lat korzysta z symboli PCS, bardzo chętnie porozumiewa się za ich pomocą i łatwo uczy się nowych znaków. Dwa lata temu zaczęła powstawać jego pierwsza osobista pomoc do porozumiewania się w postaci książki. Ogromną rolę w jej tworzeniu odegrali rodzice chłopca, którzy proponowali słownictwo jakie powinno być w niej umieszczone i rozmawiając z nim, używali jej. Ponadto sami tworzyli tablice z niezbędnymi w danym momencie słowami, dopisując lub rysując je.

Książka miała postać segregatora A4, w który wpięte były poszczególne tablice wielkości kartki A4. Zawierały 12 symboli wielkości 4 x 4 cm, rozmieszczonych na kartce w dość dużych odstępach w układzie 3 w pionie na 4 w poziomie. Ogółem haseł w książce było około 370, w tym około 240 symboli PCS, 25 zdjęć, 75 napisów i 30 rysunków – symboli wykonanych przez rodziców Mateusza. Hasła zostały podzielone na kategorie według klucza Fitzgeralda i kodu kolorów. Układ stron w książce odzwierciedlał układ gramatyczny zdania. Mateusz wskazywał symbole pięścią.

Pierwsze dwie strony książki były spisem treści. Każdy PCS na nich umieszczony był symbolem kategorii słów znajdujących się na dalszych stronach, które ułożone były zgodnie z kolejnością symboli w spisie treści. Kategoria gramatyczna *osoby* ujęta została w spisie treści za pomocą symboli: *moja rodzina, dzieci, panie, kierowcy*, a w książce na sześciu stronach. Kolejno następujące pomarańczowe kratki zawierały symbole PSC *ja, kierowca*, zdjęcia rodziny, bliskich Mateusza, dzieci i nauczycielek ze szkoły oraz napisane drukowanymi literami imiona dzieci, z którymi chłopiec jeździł w busie i imiona znajomych kierowców. Ogółem było około 55 znaków. Następną kategorią, *czynności*, w spisie treści ujęta została symbolem *moje zajęcia* i obejmowała symbole podstawowych czynności, które Mateusz lubił robić w czasie wolnym. Było ich 12, mieściły się na jednej stronie. Kolejną kategorią, *rzeczowniki*,

w spisie treści przedstawiona została za pomocą symboli: *miejsca, zajęcia w szkole, jedzenie*. Symboli *miejsc* było 19, mieściły się na dwóch stronach i związane były z okolicą domu i pomieszczeniami w nim. *Zajęcia w szkole* to dwie strony symboli zajęć jakie odbywały się w szkole (20 znaków). *Jedzenie* obejmowało kilka stron. Jako pierwsza umieszczona została strona tematyczna z podstawowymi czasownikami, rzeczownikami i zwrotami konwersacyjnymi wykorzystywanymi podczas posiłków. Druga obejmowała znaki różnych rodzajów pokarmów na śniadanie lub kolację. Strony trzecia, czwarta i piąta to symbole rodzajów zup, drugich dań i surówek. Ostatnie dwie to owoce i warzywa. Ogółem było tu około 80 znaków. Kolejne cztery strony rzeczowników obejmowały około 45 napisów, rysunków-symboli związanych z samochodami, autobusami i busami oraz 10 związanych z pogodą.

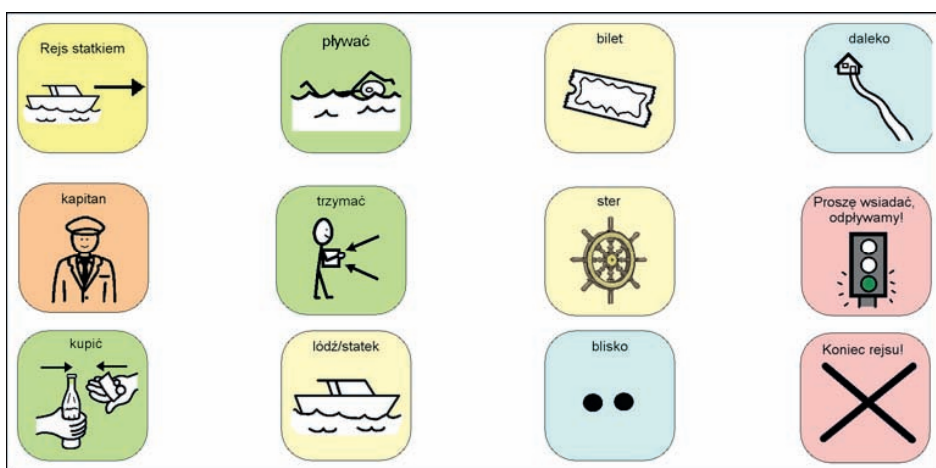

Strona „Moje zajęcia” z pierwszej książki Mateusza, kategoria czynności

W dalszej części książki Mateusza umieszczone zostały tablice tematyczne, zbierające na jednej kartce słownictwo związane z jedną dziedziną. Jako pierwsza była tablica do zajęć muzycznych, zajmująca dwie strony. Następnie tablica z częściami ciała i zwrotem konwersacyjnym *boli mnie*. Dalej tablica z kolorami, tablica „do żartowania” ze zwrotami *czary mary, żartuję, naprawdę*, tablica z literami, tablica z cyframi, czasownikiem *liczyć* i pytaniem *ile?* oraz zajmująca dwie strony tablica z dniami tygodnia, nazwami miesięcy, podstawowymi określeniami czasu i pytaniem *kiedy?* Ostatnie trzy tablice to: tablica do zabawy tematycznej w kierowcę, tablica do zabawy tematycznej w rejs statkiem i tablica przygotowana na wycieczkę do sadu.

Po dwóch latach tworzenia i użytkowania książki okazało się, że przestaje ona wystarczać Mateuszowi. Chłopiec miał dość duże kompetencje komunikacyjne, dobre nastawienie i naturalną chęć do porozumiewania się. Był wytrwały w sytuacjach komunikacyjnych, dążył do sedna, jeśli brakowało mu symbolu, szukał alternatywnego, którego użycie mogłoby naprowadzić interlokutora na właściwe słowo. Wciąż jednak potrzebował ćwiczeń w zakresie zadawania pytań oraz budowania

wypowiedzi, szczególnie w stosowaniu właściwej składni i gramatyki. Osobista pomoc do porozumiewania się, którą posiadał, nie zapewniała mu możliwości rozwoju tych umiejętności. W książce do komunikacji powinno znaleźć się więcej słownictwa, tak by chłopiec mógł efektywnie łączyć symbole w wypowiedzi kilkuelementowe i używać poprawnej składni. Potrzebował też więcej pytań i zwrotów konwersacyjnych zawiązujących, podtrzymujących i dynamizujących rozmowę oraz większej liczby określeń czasu. Ponieważ zmiany, które należało wprowadzić były zbyt obszerne, zamiast modyfikować istniejącą osobistą pomoc do porozumiewania się Mateusza, zdecydowano się stworzyć nową.

Strona „Rejs statkiem” z pierwszej książki Mateusza, tablica tematyczna

Strony nowej książki dalej mają format A4, ale nie są wpięte do segregatora, tylko pojedynczo foliowane i bindowane w całość, co zwiększa trwałość tablic. Na jednej stronie mieści się 36 symboli pogrupowanych w 6 tabelki. Każdy symbol w tabelce oznaczony jest kropką innego koloru. Kropki w tych samych kolorach umieszczone zostały po trzy u góry i u dołu strony. Taki układ symboli został wymuszony przez ich ilość i możliwości ruchowe Mateusza. Aby na stronie zmieściło się więcej symboli, zostały one zmniejszone do wielkości 3 x 3 cm i ustawione bliżej siebie. To jednak uniemożliwia chłopcu wskazywanie bezpośrednie, stąd kolorowe kropki – by wskazać symbol, Mateusz używa kodowania. Najpierw dotyka tabeli, w której symbol jest umieszczony, a później kropki poza tabelami w identycznym kolorze jak ta na symbolu, o który mu chodzi.

Zmienił się również układ stron pod względem treściowym, książka stanowi obecnie zbiór tablic tematycznych, do których dołączone jest słownictwo rdzeniowe (tzw. *core*). W książce Mateusza słownictwo rdzeniowe umieszczone zostało na każdej stronie w pierwszych dwóch tabelkach po lewej, dodatkowo wyróżniono je szarym tłem. Obejmuje ono słowa, które łatwo łączą się z innymi i umożliwiają chłopcu budowanie wypowiedzi kilkuelementowej. Są to następujące symbole: *ja*, *ty*, *nie*, *było*, *jest*, *będzie*, *chcieć*, *lubić*, *iść*, *a ty?*, *czy mogą?*, *jeszcze*. Na każdej stronie znajdują się też dwa stałe symbole, w prawym górnym rogu symbol *przewrót stronę*,

w prawym dolnym rogu symbol *wrót do spisu treści*. Ułatwiają posługiwanie się książką i skracają czas potrzebny na dogadywanie się czy wybrana strona jest właściwa, czy trzeba szukać innej. Pozostałe 24 symbole w tabelkach to słowa, zmieniające się w zależności od tematu, jaki umieszczony został na danej stronie. Przeważają wśród nich symbole danej części mowy, uzupełnione o łatwo łączące się z nimi symbole innych części mowy. Na wszystkich stronach książki symbole ułożone są według klucza Fitzgeralda i kodu kolorów. Ogółem haseł jest około 465, większość z nich to symbole PSC, około 60 to napisy (głównie imiona), a około 30 to ogólnie przyjęte symbole marek samochodów, busów i autobusów. Pozostawiono wszystkie symbole ze starej książki. Większość nowych symboli Mateusz zna z tablic tematycznych przygotowywanych na zajęcia w szkole. Część symboli jest zupełnie nowych, ale ze względu na to, że są potrzebne chłopcu, który dość szybko się uczy nowych znaków, zdecydowano się wprowadzić je od razu, a nie stopniowo.

Pierwszą stroną książki jest okładka, na której umieszczone jest zdjęcie Mateusza i krótki opis sposobu w jaki się porozumiewa za pomocą nowej książki. Druga strona to spis treści, są w nim umieszczone symbole tablic tematycznych: o mnie, rodzina, dzieci, pracownicy szkoły, kierowcy, czynności, miejsca, zajęcia w szkole, śniadanie i kolacja, obiad, warzywa, owoce, pojazdy, samochody, busy, autobusy, pogoda, części ciała, kolory, uczucia, czas, święta, litery, cyfry, krótkie wypowiedzi. W prawy dolny róg każdego symbolu jest wpisany numer strony lub stron, na której znajdują się symbole z danej kategorii, jest to informacja dla osoby rozmawiającej z Mateuszem, przyspieszająca odnalezienie właściwej strony.

W porównaniu z poprzednią książką niewiele zmieniła się liczba symboli osób, rzeczy i miejsc. Podstawowe zmiany to: rezygnacja ze zdjęć i zastąpienie ich napisami imion, rezygnacja z rodzajów zup i surówek. Symbole *zupa* i *surówka* pojawiają się natomiast nie tylko na stronie obiadowej, ale też na stronie z warzywami, by stworzyć sytuację do łączenia symboli w dłuższe wypowiedzi. Niewiele zmieniło się też w tablicach z literami i cyframi. Obydwie zostały uzupełnione o zwroty konwersacyjne, a druga z nich dodatkowo o określenia *dużo*, *mało*, *tylko samo*, *więcej*, *mniej*. Konfrontacja z poprzednią książką pokazuje znaczny wzrost liczby symboli czynności, określeń i zwrotów konwersacyjnych. Symboli czynności jest około 55, dotyczą przede wszystkim higieny osobistej, prac domowych i zajęć w czasie wolnym. Umieszczone są głównie na dwóch stronach, ale jeśli dany czasownik dobrze łączy się ze słownictwem w konkretnej kategorii, powtarza się na kilku stronach. Liczba symboli określeń niemalże się podwoiła. Umieszczone zostały one na różnych stronach, dzięki temu mogą stanowić uzupełnienie wypowiedzi, zachęcając tym samym do budowania zdań wieloelementowych. Jedynie symbole uczuć i kolorów zostały zgrupowane na odrębnych stronach, są bowiem używane w specyficznych sytuacjach. Prawie na każdej stronie znajdują się zwroty konwersacyjne i pytania, tematycznie dopasowane do jej kategorii. Umożliwia to szybką wymianę zdań i swobodne prowadzenie rozmowy. W stosunku do poprzedniej książki o symbole pór roku i świąt powiększona została część dotycząca czasu.

Istotną częścią słownika jest również ostatnia tablica „konwersacja”. Umieszczono na niej krótkie wypowiedzi, ułatwiające podtrzymanie rozmowy: *tak*, *nie*, *nie wiem*, *ja wiem*, *żartować*, *udawać*, *zgadywać*, *naprawdę*, *jeszcze raz*, *ojej*, *udało się*, *koniec*. Jako jedyna nie jest połączona ze słownictwem rdzeniowym, a układ symboli

<table border="1"> <tr> <td> ja, mój</td> <td> ty, twój</td> <td> nie</td> </tr> <tr> <td> było</td> <td> jest</td> <td> będzie</td> </tr> </table>			ja, mój	ty, twój	nie	było	jest	będzie	<table border="1"> <tr> <td> mama</td> <td> tata</td> <td> Mikołaj</td> </tr> <tr> <td> pani</td> <td> pan</td> <td> dziecko</td> </tr> </table>			mama	tata	Mikołaj	pani	pan	dziecko	<table border="1"> <tr> <td> robić</td> <td> iść na spacer</td> <td> czytać</td> </tr> <tr> <td> bawić się</td> <td> jechać</td> <td> grać na komputerze</td> </tr> </table>			robić	iść na spacer	czytać	bawić się	jechać	grać na komputerze
ja, mój	ty, twój	nie																								
było	jest	będzie																								
mama	tata	Mikołaj																								
pani	pan	dziecko																								
robić	iść na spacer	czytać																								
bawić się	jechać	grać na komputerze																								
<table border="1"> <tr> <td> chcieć</td> <td> A ty?</td> <td> Czy mogę...</td> </tr> <tr> <td> lubić</td> <td> iść</td> <td> jeszcze</td> </tr> </table>			chcieć	A ty?	Czy mogę...	lubić	iść	jeszcze	<table border="1"> <tr> <td> oglądać TV</td> <td> śpiewać</td> <td> malować</td> </tr> <tr> <td> słuchać muzyki</td> <td> grać</td> <td> ciąć</td> </tr> </table>			oglądać TV	śpiewać	malować	słuchać muzyki	grać	ciąć	<table border="1"> <tr> <td> kleić</td> <td> zartować</td> <td> kto?</td> </tr> <tr> <td> czekać</td> <td> śmiać się</td> <td> kiedy?</td> </tr> </table>			kleić	zartować	kto?	czekać	śmiać się	kiedy?
chcieć	A ty?	Czy mogę...																								
lubić	iść	jeszcze																								
oglądać TV	śpiewać	malować																								
słuchać muzyki	grać	ciąć																								
kleić	zartować	kto?																								
czekać	śmiać się	kiedy?																								

Strona „Czynności” z drugiej książki Mateusza

<table border="1"> <tr> <td> ja, mój</td> <td> ty, twój</td> <td> nie</td> </tr> <tr> <td> było</td> <td> jest</td> <td> będzie</td> </tr> </table>			ja, mój	ty, twój	nie	było	jest	będzie	<table border="1"> <tr> <td> rozmawiać</td> <td> kierować</td> <td> naprawiać</td> </tr> <tr> <td> jechać</td> <td> bawić się</td> <td> wybierać numer</td> </tr> </table>			rozmawiać	kierować	naprawiać	jechać	bawić się	wybierać numer	<table border="1"> <tr> <td> powolny</td> <td> zepsuty</td> <td> autobus</td> </tr> <tr> <td> szybki</td> <td> samochód</td> <td> bus</td> </tr> </table>			powolny	zepsuty	autobus	szybki	samochód	bus
ja, mój	ty, twój	nie																								
było	jest	będzie																								
rozmawiać	kierować	naprawiać																								
jechać	bawić się	wybierać numer																								
powolny	zepsuty	autobus																								
szybki	samochód	bus																								
<table border="1"> <tr> <td> chcieć</td> <td> A ty?</td> <td> Czy mogę...</td> </tr> <tr> <td> lubić</td> <td> iść</td> <td> jeszcze</td> </tr> </table>			chcieć	A ty?	Czy mogę...	lubić	iść	jeszcze	<table border="1"> <tr> <td> kierownica</td> <td> drzwi</td> <td> biegi</td> </tr> <tr> <td> bez biegów</td> <td> wycieczka</td> <td> czy?</td> </tr> </table>			kierownica	drzwi	biegi	bez biegów	wycieczka	czy?	<table border="1"> <tr> <td> kto?</td> <td> trzeba</td> <td> Wymien mi... Opowiedz mi o...</td> </tr> <tr> <td> kiedy?</td> <td> Podoba mi się</td> <td> Nie podoba mi się</td> </tr> </table>			kto?	trzeba	Wymien mi... Opowiedz mi o...	kiedy?	Podoba mi się	Nie podoba mi się
chcieć	A ty?	Czy mogę...																								
lubić	iść	jeszcze																								
kierownica	drzwi	biegi																								
bez biegów	wycieczka	czy?																								
kto?	trzeba	Wymien mi... Opowiedz mi o...																								
kiedy?	Podoba mi się	Nie podoba mi się																								

Strona „Pojazdy” z drugiej książki Mateusza

jest taki sam jak w poprzedniej książce. Na osobnej karcie – zakładce, przyklejonej do ostatniej strony w książce i zagiętej do wewnątrz, umieszczono zwroty konwersacyjne *proszę, dziękuję, przepraszam*. Zakładkę w każdej chwili można odgiąć tak, by stanowiła uzupełnienie aktualnie używanej tablicy.

Mateusz od samego początku miał pozytywne nastawienie do faktu powstania nowej osobistej pomocy do porozumiewania się. Chętnie sprawdzał próbne tablice, które powstawały w okresie poszukiwania najlepszego dla niego sposobu kodowania. Bardzo ucieszył się, gdy nowa książka trafiła do niego w całości, z wszystkimi 33 tablicami. Z informacji od rodziców wynika, że pierwszego dnia, gdy ją zabrał do domu, zaraz po przyjeździe chciał ją wyjąć z plecaka, pokazać i porozmawiać. Obecnie, po około pięciu miesiącach od jej powstania, jest do niej przywiązany i bardzo chętnie z niej korzysta. Cieszy się, gdy proponuje się mu rozmowę. Bez problemów radzi sobie z kodowaniem, dobrze orientuje się w rozmieszczeniu symboli na poszczególnych stronach. Jest wytrwały w dążeniu do sedna własnej wypowiedzi, stara się wypowiadać bardziej precyzyjnie. Potrafi sam dokończyć opowiadaną przez nauczyciela historyjkę, tworząc rozbudowaną fabułę. Podejmuje zaproponowany mu temat, jest otwarty na współrozmówcę. Sam porusza więcej tematów niż wtedy, kiedy korzystał z poprzedniej książki. Na razie jego spontaniczne wypowiedzi nie zmieniły się pod względem językowym i gramatycznym. Kiedy ma dużą motywację, jest modelowany, bądź rozmowa odbywa się podczas czynności rutynowych, zdarza mu się budować wypowiedzi kilkuelementowe. Dużym ułatwieniem w porozumiewaniu się jest dla Mateusza większa ilość słownictwa w nowej książce. Wciąż jednak jest ona zbyt mała jak na jego potrzeby, dlatego książka dalej będzie się rozwijać i rozrastać.

Results of modifying the personal help for communication in the communication of a mute boy at the early school age – a case study

Abstract

The article presents the reasons and method of changing the personal help for communication of a mute boy, Mateusz, and what were the results of these changes. Mateusz perfectly understands speech, has a broad knowledge of passive vocabulary and a huge need to communicate. However, due to an insufficient control of his speech organs, the only way of communication available for him is augmentative and alternative communication.

The first part of the article contains a description of a previous communication book and an explanation why it ceased to be functional for the boy. The second part characterizes modifications that his personal communication aid underwent and the reasons behind the changes. Both the first and second part presents examples of particular pages from personal dictionaries which facilitates the comparison of the books and illustrates the transformation of the first one. The final part of the article describes the results that the change of personal dictionary brought into the boy's communication.